

Τὸ πρόβλημα τοῦ κακοῦ καὶ τὸ αὐτεξούσιο
κατὰ τὸν Αὐγουστῖνο Ἰππῶνος
(μὲ βάση τὰ ἔργα του *De libero arbitrio*
καὶ *De gratia et libero arbitrio*)

Σμαράγδας Φαρίδου*

Στὸ παρὸν ἄρθρο παρουσιάζουμε τὴν ἰδιαιτερότητα τῆς σκέψης τοῦ πολυτάλαντου θεολόγου Αὐγουστίνου, ἐπισκόπου Ἰππῶνος, πάνω στὸ πρόβλημα τοῦ κακοῦ καὶ τοῦ αὐτεξουσίου τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ ἔρευνα γίνεται μὲ βάση δύο σημαντικὰ ἔργα του: *De libero arbitrio*¹ καὶ *De gratia et libero arbitrio*². Μετὰ ἀπὸ τὴ μεταστροφή του στὸν χριστιανισμό, θέλοντας νὰ ἀπαντήσῃ στὶς μανιχαϊστικὲς ἐνστάσεις πρὸς τὸν χριστιανισμό ὅτι, ἐφ' ὅσον ἡ παρουσία τοῦ κακοῦ εἶναι ἀναντίρρητη, εἶναι ἀδύνατον ὁ Θεὸς νὰ εἶναι ταυτόχρονα καὶ παντοδύναμος καὶ πανάγαθος, ὁ Αὐγουστῖνος ἀποδίδει τὴν αἰτία τοῦ κακοῦ στὴ δημιουργημένη βούληση τοῦ ἀνθρώπου καὶ ὄχι στὸν Θεό. Ὑποστηρίζει ἐπίσης πὼς ἡ ἐλεύθερη βούληση τοῦ ἀνθρώπου δὲν αἴρει τὴ Χάρη τοῦ Θεοῦ, ὅπως καὶ ἡ Χάρις τοῦ Θεοῦ δὲν αἴρει τὴν ἀνθρώπινη ἐλεύθερη βούληση.

Ὁ Αὐγουστῖνος καὶ ἡ ἐποχὴ του

Ὁ Αὐγουστῖνος γεννήθηκε στὴ Θαγάστη τῆς Νουμιδίας, σημερινὴ Souk-Ahras τῆς Ἀλγερίας, στὶς 13 Νοεμβρίου τοῦ 354, δηλαδὴ ἔννεα χρόνια μετὰ ἀπὸ τὸν Ἰερώνυμο καὶ δεκατέσσερα μετὰ ἀπὸ τὸν Ἀμβρόσιο. Ὑπῆρξε μιὰ μεγάλη ἐκκλησιαστικὴ φυσιογνωμία,

* Ἡ Σμαράγδα Φαρίδου εἶναι διδάκτωρ Θεολογίας καὶ φιλόλογος.

1. *Περὶ αὐτεξουσίου*, PL 32, 1221-1310, καὶ *Oeuvres de saint Augustin*, volume 6, *Dialogues philosophiques: De magistro-De libero arbitrio*, édition critique, traduction et commentaire, Desclée de Brouwer, 1976, 604 p.

2. *Περὶ χάριτος καὶ αὐτεξουσίου*, P. L. 44.

καθώς είναι ένας από τους τέσσερις μεγάλους διδασκάλους³ τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας, πολυγραφότατος, μὲ διαυγῆ ἀντίληψη καὶ ὀξύτατο πνεῦμα, ἀλλὰ καὶ πολυκύμαντο βίο. Σπούδασε στὴ γενέτειρά του Θαγάστη, στὰ Μάδαυρα καὶ τὴν Καρχηδόνα, ὅπου, ὅπως ὁ ἴδιος εἶπε ἀργότερα⁴, ἔζησε μιὰ ἀμαρτωλὴ ζωὴ, ἀκολούθησε τὴν αἵρεση τοῦ μανιχαϊσμοῦ καὶ ἀπέκτησε ἕνα ἐξώγαμο παιδί, τὸν Ἀδεοδάτο. Στὰ 383 μετέβη στὴ Ρώμη καὶ ἀπὸ ἐκεῖ ἀργότερα στὸ Μεδιόλανο, ὅπου γνώρισε τὸν Ἐπίσκοπο Ἀμβρόσιο, τὸν ὁποῖο ἄρχισε νὰ συμπαθεῖ γιὰ τὴν εὐμένεια ποῦ τοῦ ἔδειχνε. Καὶ ἐνῶ ὁ μανιχαϊσμός ἄρχισε νὰ τὸν ἀπογοητεύει, δέχθηκε τὴν ἐπιρροὴ τοῦ Πλατωνισμοῦ μέσῳ τῶν γραπτῶν τοῦ Μάρου Βικτωρίνου⁵.

Ἡ μεταστροφή του στὸν χριστιανισμὸ συνέβη τὸ 386, σὲ ἡλικία 32 ἐτῶν, ὅταν ὕστερα ἀπὸ παρότρυνση μιᾶς μυστηριώδους φωνῆς, «Πάρε καὶ διάβασε! Πάρε καὶ διάβασε!»⁶, τὸ βλέμμα του ἔπεσε στὸ ἀπόσπασμα τῆς *Πρὸς Ῥωμαίους ἐπιστολῆς* (13, 12-14) καὶ ἀπὸ τότε ἀφοσιώθηκε σὲ ἡμιμοναστικὴ ζωὴ. Πῆγε στὴ Ρώμη καὶ στὴν Ὅστια –τότε ἔχασε τὴ μητέρα του– κι ἕναν χρόνον ἀργότερα στὴν Ἀφρική, στὴν ἀρχὴ στὴ Θαγάστη καὶ τὸ 390 ἔφυγε γιὰ τὸ Βασιλικὸ τῆς Ἰππῶνος –σημερινὴ Annaba⁷– ὅπου ἔγινε Ἐπίσκοπος ὡς τὸν θάνατό του, τὸ 430 (28 Αὐγούστου).

3. Τέσσερις ἄνδρες καλοῦνται «διδάσκαλοι» τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας: ὁ ἅγιος Ἀμβρόσιος, ὁ ἅγιος Ἱερώνυμος, ὁ ἅγιος Αὐγουστίνος καὶ ὁ πάπας Γρηγόριος ὁ Μέγας.

4. Γιὰ τὸν βίο τοῦ Αὐγουστίνου ἔχουμε τὴ δική του ἀξιοσημεῖωτη αὐτοβιογραφία, τὶς *Ἐξομολογήσεις* (*Confessiones*), μιὰ βιογραφία του γραμμένη ἀπὸ τὸν ἐπίσκοπο Ποσσίδιο, μαθητὴ καὶ προσωπικό του φίλο καὶ μιὰ κριτικὴ ἀνασκόπηση τῆς συγγραφικῆς του δραστηριότητος ποῦ κάνει ὁ ἴδιος, τὶς *Ἀναδρομὲς* (*Retractationes*).

5. Βλ. H. J. Rose, *Ἱστορία τῆς Λατινικῆς Λογοτεχνίας*, τ. 2, σελ. 169.

6. Βλ. H. J. Rose, *ὁ.π.*, τ. 2, σελ. 338, σημ. 83.

7. Στὶς ἡμέρες μας τὸ μεγαλύτερο σχολικὸ συγκρότημα τῆς Annaba φέρει τὸ ὄνομα τοῦ Αὐγουστίνου, ἐνῶ στὶς νότιες παρυφῆς τῆς πόλης βρίσκεται ἕνας λόφος, ὁ λόφος τοῦ Αὐγουστίνου (H'sen Derdour, Annaba).

Ἡ ἐλεύθερη βούληση καὶ τὸ κακὸ

Ὅταν ὁ Αὐγουστίνος βρισκόταν στὴ Ρώμη⁸, τὸ 388, σὲ ἡλικία 34 ἐτῶν, συνέγραψε ἓνα διαλογικὸ ἔργο σὲ τρία βιβλία μὲ τίτλο: *De libero arbitrio*. Πρόκειται γιὰ μιὰ ἀπόδοση τῆς συζήτησης ποὺ εἶχε στὴ Ρώμη, μετὰ ἀπὸ τὸν θάνατο τῆς μητέρας του Μόνικας. Ὡστόσο, τὸ ἔργο αὐτὸ τὸ ὀλοκλήρωσε στὴν Ἀφρική, ὅπου ἐκεῖ συνέγραψε τὸ 2ο καὶ τὸ 3ο βιβλί⁹. Θέμα του δὲν εἶναι ἀπλῶς τὸ πρόβλημα τῆς προέλευσης τοῦ κακοῦ, ἀλλὰ κυρίως αὐτὸ τῆς ἐλεύθερης βούλησης, θέμα ποὺ τὸν ἀπασχολοῦσε ἤδη ἀπὸ τὴν ἐφηβική του ἡλικία καὶ γιὰ τὸν λόγο αὐτὸν εἶχε προσχωρήσει στὸν μανιχαϊσμό, ἐλπίζοντας νὰ βρεῖ ἐκεῖ τὴν ἀπάντηση.

Μετὰ ἀπὸ τὴ μεταστροφή του στὸν χριστιανισμό, καθὼς ὁ μανιχαϊσμός τὸν εἶχε ἀπογοητεύσει καὶ ἐνῶ οἱ μανιχαϊστικὲς ἀντιλήψεις ἦταν ἀκόμη ζωντανὲς στὴ μνήμη του, συνέγραψε τὸ *De libero arbitrio*, ὡς ἀπάντηση στὶς μανιχαϊστικὲς ἐνστάσεις πρὸς τὸν χριστιανισμό ὅτι ὁ Θεὸς δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ εἶναι καὶ παντοδύναμος καὶ αἰώνια ἀγαθός, τὴ στιγμή ποὺ ἡ ὑπαρξη τοῦ κακοῦ εἶναι ἀναντίρρητη¹⁰. Ἀποτυπώνοντας στὸ σύγγραμμά του *De libero arbitrio* τὸν διάλογο ποὺ εἶχε μὲ τὸν Εὐόδιο καὶ ὁ ὁποῖος ξεκινᾷ μὲ τὸ ἐρώτημα τοῦ Εὐοδίου¹¹ ἂν ὁ Θεὸς εἶναι αἴτιος τοῦ κακοῦ, ὁ Αὐγουστίνος καταλήγει ὅτι ἡ ἁμαρτία ἀποδίδεται στὴ βούληση τοῦ ἀνθρώπου καὶ ὄχι στὸν Θεό, ὁ ὁποῖος εἶναι ἡ πηγὴ παντὸς ἀγαθοῦ.

Ὅσον ἀφορᾷ δὲ τὸ κακὸ, ξεχωρίζει ὅτι ἄλλο σημαίνει κάνω

8. “Cum adhuc Romae demoraremur, volumus disputando quaerere unde sit malum” (*Retractationes* 1, 9, 1. PL 32, 395).

9. “Quorum secundum et tertium in Africa jam etiam Hippone. Regio presbyter ordinatus, sicut tunc potui, terminavi” (*Retractationes*, 1, 9, 1. PL 32, 395).

10. “Propter eos quippe disputatio illa suscepta est, qui negant, ex libero voluntatis arbitrio mali originem duci, et Ducem, si ita est creatorem omnium naturarum culpandum esse contendant: eo modo volentes secundum suae impietatis errorem (Manichaei enim sunt), immutabilem quamdam et Deo coeternam introducere mali naturam” (*Retractationes*, 1, 9, 1. PL 32, 395).

11. “Dic mihi, quaeso te, utrum Deus non sit auctor mali?” (*De libero arbitrio*, 1, 1, 1. PL. 32, 1221).

κακό και άλλο παθαίνω κακό, καθ' ὅτι τὸ παθαίνω κακό δὲν συνδέεται μὲ τὸ κάνω κακό. Ἡ διάπραξη μιᾶς ἁμαρτίας ἀπαγορεύεται ἐπειδὴ εἶναι ἁμαρτία. Ὅμως δὲν εἶναι ἁμαρτία ἐπειδὴ ἀπαγορεύεται. Ἡ καταδίκη δὲν ἀποδεικνύει τὴ διάπραξη κακῆς πράξης, ἂν σκεφθοῦμε μάλιστα τὶς περιπτώσεις τῶν Ἀποστόλων καὶ Μαρτύρων. Ὁ Αὐγουστίνος διακρίνει στὸ σημεῖο αὐτὸ τὸν προσωρινὸ ἀπὸ τὸν αἰώνιο νόμο¹². Ὁ προσωρινὸς νόμος μὲ τὸ νὰ ἐπιδιώκει αὐτὸ ποὺ λέμε προσωρινὸ ἀγαθό, ἐπιτρέπει συνήθως αὐτὸ ποὺ ὁ αἰώνιος καταδικάζει.

Σύμφωνα μὲ τὸν Αὐγουστίνου πολλοὶ ἄνθρωποι ἐπιζητοῦν τὰ αἰώνια ἀγαθὰ. Εἶναι αὐτοὶ ποὺ ὑπακοῦν στὸν αἰώνιο νόμο καὶ εἶναι εὐτυχησμένοι. Ὑπάρχουν ὅμως καὶ ἄλλοι ἄνθρωποι, ποὺ ἐπιζητοῦν τὰ πρόσκαιρα ἀγαθὰ. Αὐτοὶ ὑπακοῦν στὸν προσωρινὸ νόμο καὶ εἶναι δυστυχησμένοι. Αὐτὴ ἡ ἀποστροφή τῶν αἰώνιων ἀγαθῶν καὶ ἡ προσκόλληση στὰ πρόσκαιρα εἶναι ἓνα λάθος, ποὺ ὥστόσο πραγματοποιεῖται μὲ τὴν ἐλεύθερη βούλησή μας. Ἡ βούλησή μας εἶναι αὐτὴ ποὺ μᾶς παρέχει μιὰ σωστή, εὐτυχησμένη καὶ ἀξιέπαινη ζωὴ καὶ αὐτὴ εἶναι πάλι ποὺ μᾶς προσάπτει μιὰ ἄθλια καὶ δυστυχησμένη ζωὴ.

Ὡς ἐκ τούτου, στὸ δεύτερο βιβλίον, ἀσχολεῖται ὁ Αὐγουστίνος μὲ τὸ ἀκόλουθο ἐρώτημα τοῦ Εὐοδίου: «Γιατί ὁ Θεὸς ἔδωσε στὸν ἄνθρωπο τὴν ἐλεύθερη βούληση, ἐὰν αὐτὴ εἶναι ἡ αἰτία τῆς ἁμαρτίας; Ἐὰν δὲν τὴν εἶχε δώσει, ὁ ἄνθρωπος δὲν θὰ μπορούσε νὰ ἁμαρτήσει». Ἡ ἀπάντηση κατὰ τὸν Αὐγουστίνου εἶναι σαφής. Διότι χωρὶς τὴν ἐλεύθερη βούληση δὲν θὰ μπορούσε νὰ ὑπάρξει οὔτε πραγματικὰ καλὴ πράξη, οὔτε ἁμαρτία. Χωρὶς τὴν ἐλεύθερη βούληση ὁ ἄνθρωπος δὲν θὰ μπορούσε νὰ ζήσει σωστά. Τὸ ὅτι ἡ ἐλεύθερη βούληση εἶναι ἡ αἰτία τῆς ἁμαρτίας δὲν σημαίνει καθόλου ὅτι ὁ Θεὸς μᾶς προίκισε μὲ ἐλεύθερη βούληση μὲ σκοπὸ νὰ ἁμαρτάνουμε. Καὶ αὐτὸ εἶναι εὐνόητο, ἀφοῦ ὁ Θεὸς τιμωρεῖ τὴν ἁμαρτία, ἄρα εἶναι σὰν νὰ λέει στὸν ἁμαρτωλό: «Γιατί δὲν

12. Ἡ πρώτη φράση τοῦ *De libero arbitrio*, “illa lex quae summa ratio nomnatur” (PL 32, 1229) μᾶς θυμίζει τὸ “lex est ratio summa” τοῦ *De legibus* τοῦ Κικέρωνα (*De legibus* I,VI), γεγονός ποὺ ὀφείλεται σὲ γινώσεις ποὺ εἶχε ὁ Αὐγουστίνος.

χρησιμοποιείς τὴν ἐλεύθερη βούληση γιὰ τὸν σκοπὸ ποὺ σοῦ τὴν ἔδωσα, δηλαδή γιὰ νὰ πράττεις τὸ σωστὸ καὶ τὸ καλὸ;¹³». Ἡ ἐλεύθερη βούληση εἶναι κατὰ τὸν Αὐγουστῖνο ἓνα «μέσο ἀγαθό», διότι αὐτὴν μπορούμε νὰ τὴν χρησιμοποιήσουμε εἴτε σωστὰ εἴτε λανθασμένα. Στὴν κατώτερη βαθμίδα βρίσκονται τὰ σωματικὰ ἀγαθὰ, ὅπως κάθε σωματικὴ ὁμορφιά, διότι μπορούμε νὰ ζήσουμε σωστὰ καὶ χωρὶς αὐτά, ἐνῶ στὰ ἀνώτερα ἀγαθὰ βρίσκονται οἱ ἀρετές, διότι μόνο χάρις σὲ αὐτὲς ζοῦμε σωστά.

Τὸ ἐρώτημα στὴ συνέχεια, ἔτσι ὅπως τὸ θέτει ὁ Εὐόδιος στὸν Αὐγουστῖνο, ἀφορᾷ ἐπομένως στὸ αἷτιο ποὺ ὀδηγεῖ τὴν ἐλεύθερη βούληση νὰ ἐκτρέπεται ἀπὸ τὸ αἰώνιο ἀγαθό. Ὁ Αὐγουστῖνος ἀπαντᾷ σὲ αὐτὸ τὸ ἐρώτημα στὸ Γ' βιβλίο τοῦ *De libero arbitrio*, δικαιώνοντας ἀπόλυτα τὸν Θεὸ γιὰ τὴ δωρεὰ τῆς ἐλεύθερης βούλησης, καθὼς αὐτὴ ἢ δωρεὰ καθιστᾷ τὸν ἄνθρωπο «ἄνθρωπο», δημιούργημα ξεχωριστὸ ἀπὸ ὅλα τὰ ἄλλα. Ὅταν μιὰ πέτρα πέφτει στὸ ἔδαφος, κανεὶς δὲν κατηγορεῖ τὴν πέτρα γιὰ τὴν πτωτικὴ τῆς πορεία, διότι αὐτὴ γίνεται ἐκ φύσεως· ὅταν ὅμως μιὰ ψυχὴ πίπτει, ἢ ψυχὴ ἐκτρέπεται μὲ τὴ βούλησὴ τῆς καὶ ἢ αἰτία τῆς ἐκτροπῆς βρίσκεται στὴ βούληση. Ὁ Θεὸς ὡς παντογνώστης προγιγνώσκει τὴν πτώση, προγιγνώσκει ὅτι ὁ ἄνθρωπος θὰ ἁμαρτήσῃ, ἀλλὰ ἢ πρόγνωση τοῦ Θεοῦ δὲν ἔρχεται σὲ ἀντίθεση μὲ τὴν ἐλεύθερη βούληση τοῦ ἀνθρώπου. Τὸ ὅτι ὁ Θεὸς προγιγνώσκει ὅτι ἓνας ἄνθρωπος θὰ ἁμαρτήσῃ δὲν σημαίνει ὅτι τὸν προώρισε νὰ ἁμαρτήσῃ. Καὶ ἀσφαλῶς ἢ ἐλευθερία ὅτι μπορεῖ νὰ ἁμαρτήσῃ εἶναι προτιμώτερη ἀπὸ ἓνα πρᾶγμα, σὰν τὴν πέτρα π.χ. ποὺ δὲν κινεῖται καὶ οὔτε μπορεῖ νὰ ἐκτροχιασθεῖ ἐλεύθερα... Ἀλλὰ τὸ πλάσμα ποὺ ἁμαρτάνει ὑπερέχει καὶ ἀπὸ αὐτὸ ποὺ δὲν ἁμαρτάνει, ἐπειδὴ στερεῖται τῆς ἐλευθερίας του. Καὶ αὐτὸ συμβαίνει διότι μὲ τὴν ἐλεύθερη βούληση εἴμαστε ὑπεύθυνοι νὰ ἀποφασίζουμε καὶ εἴμαστε ὑπεύθυνοι καὶ γιὰ τὴν ἀπόφασή μας. Μιὰ ψυχὴ ἁμαρτωλὴ ἐπομένως, ὅσο ἁμαρτωλὴ κι ἂν εἶναι, δὲν παύει νὰ ὑπερέχει τοῦ σώματος καὶ παρ' ὅλο

13. "...cur non ad eam rem usus es libera voluntate, ad quam tibi eam dedi, hoc est ad recte faciendum?" (*De libero arbitrio*, 2, 1, 3).

πού ένα σῶμα μπορεί να διαβαθμίζεται σε ανώτερο από ένα άλλο σῶμα με ψυχή, ωστόσο κανένα σῶμα δεν διαβαθμίζεται ως ανώτερο από αυτήν την ίδια την ψυχή.

Στὸ σημείο αὐτὸ ἀξίζει νὰ παρατηρήσουμε τὴ βασικὴ διαφορὰ τῆς σωτηριολογικῆς διδασκαλίας τῶν Ἑλλήνων Πατέρων ἀπὸ ἐκείνη τῶν Λατίνων, οἱ ὁποῖοι ἀντιλαμβάνονται τὸ σωτηριολογικὸ ἔργο τοῦ Χριστοῦ σὲ ἓνα πλαίσιο περισσότερο δικαιοκί, παρὰ ὄντολογικό. Θεωρεῖ λοιπὸν ὁ Αὐγουστίνος ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἔγινε αἰχμάλωτος τοῦ διαβόλου διότι παρέβη τὴ δικαιοκί τάξη, ἀφοῦ πείστηκε ἀπὸ αὐτόν. Ὅταν ὅμως ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ, ὁ Μονογενῆς Υἱὸς Του, ἔγινε ἄνθρωπος, ὁ διάβολος ἀποπειράθηκε νὰ βλάψει ἓναν ἄθῶο καὶ ἔτσι βρέθηκε ὑπόλογος ἀπέναντι στὸν νόμο. Ὁ Χριστός, ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ, ἦταν ἀναμάρτητος καὶ γεννημένος χωρὶς πάθος. Ἄρα, ἀπὸ δῶ καὶ πέρα, ὁ διάβολος δὲν θὰ μπορούσε νὰ κρατήσει αἰχμάλωτο τὸ ἀνθρώπινο γένος, ἀλλὰ θὰ ἔπρεπε νὰ ἐλευθερώσει ὅλους ἐκείνους πὸ πιστεύουν στὸν Χριστό. Αὐτὸ εἶναι Δικαιοσύνη¹⁴.

Καταλήγοντας θὰ λέγαμε ὅτι ἡ αἰτία τοῦ κακοῦ προσδιορίζεται ἀπὸ τὸν Αὐγουστίνου στὴ διεστραμμένη θέληση τοῦ ἀνθρώπου. Ὅλα αὐτὰ τὰ ἔγραφε βέβαια προτοῦ ἐμφανισθεῖ ἡ Πελαγιανὴ αἵρεση. Μὲ τὸ ἔργο του *De libero arbitrio* ὁ Αὐγουστίνος ἀπευθύνεται κατὰ τοῦ μανιχαϊκοῦ δυαδισμοῦ καὶ θέλει νὰ ἀποδείξει ὅτι ὑπεύθυνη γιὰ τὴν εἰσαγωγὴ τῆς ἁμαρτίας εἶναι ἡ ἐλεύθερη βούληση τοῦ ἀνθρώπου.

14. Ἀσφαλῶς ἡ παύλεια ἀνθρωπολογία δὲν περιλαμβάνει τὴν ἔννοια κληρονομικοῦ ἁμαρτήματος. Πουθενὰ ἐπίσης δὲν γίνεται λόγος γιὰ καθολικὴ καταδίκη τοῦ ἀνθρώπινου γένους μὲ ἀναφορὰ στὸν Ἀδάμ. Ἀντίθετα ὅλες οἱ ἀναφορὲς γίνονται σὲ ἀντιπαράθεση μὲ τὸν «δεύτερο» Ἀδάμ, δηλαδὴ τὸν Χριστό. Θὰ πρέπει ἐπομένως νὰ αἰτιολογηθεῖ πῶς συμβιβάζεται τὸ ὅτι στὴν ἐκτενὴ ἀνάλυση τῶν δύο πρώτων καὶ τοῦ πέμπτου κεφαλαίου τῆς *Πρὸς Ῥωμαίους* (ὅπου περιγράφεται ἡ κατάσταση ἁμαρτωλότητας τοῦ κόσμου) δὲν ἀναφέρεται καθόλου ἢ προέλευση τῆς ἁμαρτίας, ἐνῶ στὰ ἐπόμενα κεφ. ὁ Παῦλος καταλήγει κατὰ κάποιον τρόπο στὸ συμπέρασμα περὶ τῆς φύσεως τῆς ἁμαρτίας ὡς ἀρχῆς ἀνεξάρτητης ἀπὸ τὸν Θεό, καὶ μάλιστα μὲ ἐπιχειρήματα πὸ ἀντικρούουν τὴν διὰ τοῦ Χριστοῦ ἀποκλειστικὰ δυνατότητα σωτηρίας [Βλ. Π. Βασιλειάδης, «Ὁ ἱερὸς Αὐγουστίνος ὡς ἐρμηνευτὴς τοῦ ἀποστόλου Παύλου καὶ τὸ πρόβλημα τῆς ἀνθρώπινης σεξουαλικότητας», *Θεολογία* 81, 3 (2010), 143].

Ἡ πρόγνωση τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ ἐλευθερία τοῦ ἀνθρώπου

Καθὼς ὁ Αὐγουστίνος ἔγραψε τὸ *De libero arbitrio* πολὺ πρὶν ἀπὸ τὴν Πελαγιανὴ ἀμφισβήτηση, δὲν εἶχε ἀσχοληθεῖ μὲ τὸ θέμα τῆς χάριτος καὶ ἔτσι ὁ Πελάγιος καὶ ὁ μαθητὴς του Καιλέστιος θέλησαν νὰ βροῦν ἓνα στήριγμα γιὰ τὶς λανθασμένες ἀπόψεις τους στὸν διάλογο αὐτὸν τοῦ Αὐγουστίνου. Ὁ Πελάγιος, Οὐαλὸς κληρικὸς τὸ ὄνομα τοῦ ὁποῖου, Morgan, σήμαινε ἀκριβῶς Πελάγιος, δίδασκε τὴν παντοδυναμία τῆς ἐλεύθερης θέλησης τοῦ ἀνθρώπου. Πίστευε πὼς ὅταν οἱ ἄνθρωποι ἐνεργοῦν ἐνάρετα, αὐτὸ τὸ κάνουν μὲ τὴ δική τους ἀποκλειστικὰ ἠθικὴ προσπάθεια, ἀποκλείοντας κάθε ἐπενέργεια τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ στὴν θέληση. Ἐπειδὴ ὁ Πελάγιος καὶ οἱ ὀπαδοὶ του θεώρησαν πολλὰς διατυπώσεις τοῦ *De libero arbitrio* σύμφωνες μὲ αὐτὲς τὶς ἀπόψεις τους, ὁ Αὐγουστίνος συγκέντρωσε ὅλες αὐτὲς τὶς διατυπώσεις στὸ ἔργο του *Retractationes* καὶ τὶς ἀναίρεσε ὅλες, μὲ ἓνα τρόπο ποὺ θυμίζει δικαστικὴ ἀγόρευση.

Πράγματι, ὁ ρόλος τῆς ἐλεύθερης βούλησης εἶναι ἀδιαμφισβήτητος. Ὁ Αὐγουστίνος τὸ ἐπαναλαμβάνει στὶς *Retractationes* του¹⁵, ἀλλὰ προσθέτει ἀμέσως ὅτι εἶναι ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ ποὺ μᾶς ἀπελευθερώνει ἀπὸ τὴ σκλαβιὰ τῆς ἁμαρτίας καὶ μᾶς ἐπιτρέπει νὰ ἐνεργοῦμε τὸ καλὸ. Ὁ Αὐγουστίνος ἀπεκάλυψε κυρίως τὸ χωρίο ἐκεῖνο ποὺ συνδέει τὰ παρόντα δεινὰ μὲ τὸ προπατορικὸ ἁμάρτημα, δόγμα ριζικὰ ἀντίθετο πρὸς τὴ θεωρία τῶν Πελαγιανῶν¹⁶.

Ὅταν στὰ 418 καταδικάστηκε ἡ διδασκαλία τοῦ Πελαγίου διὰ συνόδου ἀπὸ τοὺς ἐπισκόπους τῆς Ἀφρικῆς, ὑπερίσχυσε καὶ ἐπεκράτησε ἡ διδασκαλία τοῦ Αὐγουστίνου, ἡ ὁποία ὁμως τάρραξε τὶς συνειδήσεις τῶν μοναχῶν τοῦ Ἀδρουμήτου¹⁷ στὴ Β. Ἀφρικῆ,

15. *Retractationes* 1, 9, 4: “Voluntas est qua et peccatur, et recte vivitur”.

16. *Retractationes* 1, 9, 6: “Quam miseriam Pelagiani nolunt ex justa damnatione descendere, negantes originale peccatum”.

17. Σὲ ἓνα μοναστήρι στὸ Ἀδρουμήτο, μητρόπολη τῆς ἐπαρχίας Βυζακίου, ἓνας μοναχός, ὀνόματι Φλῶρος, γνώρισε τυχαίᾳ στὰ 426 τὴν ἐπιστολὴ τοῦ Αὐγουστίνου πρὸς τὸν Σίξτο, ὅπου ἐξηγοῦσε τὴ διδασκαλία του γιὰ τὴ θεία χάρη, καὶ καθὼς τοῦ ἄρεσε πολὺ, προμηθεύτηκε ἀντίγραφο τὸ ὁποῖο

καθώς πουθενά στην ὀρθόδοξη διδασκαλία δὲν γίνεται λόγος γιὰ ἓνα ἀμάρτημα ποὺ μεταβιβάζεται κληρονομικὰ στοὺς ἀπογόνους ὡς ἐνοχή! Ἡ ὀρθόδοξη διδασκαλία ὁμιλεῖ γιὰ ἀσθένεια καὶ ὄχι γιὰ ἐνοχή: «Νενόσηκεν οὖν ἡ φύσις τὴν ἀμαρτίαν διὰ τῆς παρακοῆς τοῦ ἐνός...»¹⁸.

Ὁ Αὐγουστίνος στὰ ὅσα δίδαξε περὶ χάριτος ἐπηρεάστηκε ἀπὸ τὴν προσωπική του μεταστροφή ἀπὸ τὴν ἀμαρτία στὸν δρόμο τοῦ Θεοῦ. Ἡ ὑπαρξὴ ὅμως τῆς χάριτος δὲν αἶρει τὴν ἐλευθερία τοῦ ἀνθρώπου καὶ αὐτὸ τὸ ἐξηγεῖ ὁ Αὐγουστίνος στὸ ἔργο του, ποὺ ἔγραψε στὴ συνέχεια στὰ 426 ἢ 427. Πρόκειται γιὰ τὸ ἔργο *De gratia et libero arbitrio*¹⁹ (*Περὶ χάριτος καὶ αὐτεξουσίου*), τὸ ὁποῖο ἀπευθύνει στὸν Βαλεντῖνο καὶ τοὺς μοναχοὺς του στὸ Ἄδρουμητο. Ὅταν ὁ Κύριος λέει: «γρηγορεῖτε καὶ προσεύχεσθε, ἵνα μὴ εἰσέλθητε εἰς πειρασμόν²⁰», μὲ τὸ «γρηγορεῖτε» ἀπευθύνεται στὴ βούληση τοῦ ἀνθρώπου ἐνῶ μὲ τὸ «προσεύχεσθε» μᾶς δείχνει ὅτι ὁ Θεὸς μᾶς βοηθεῖ νὰ μὴ μποῦμε σὲ πειρασμό²¹. Ἐπειδὴ ὁ Ἄπ. Παῦλος εἶχε μιὰ παρόμοια ἐμπειρία μεταστροφῆς μὲ αὐτὴν τοῦ Αὐγουστίνου, ὁ Αὐγουστίνος τὸν ἐπικαλεῖται συχνά. Ἀπὸ τὴν δωδέκατη ἐνότητα τοῦ πέμπτου κεφαλαίου χρησιμοποιοῖ χωρία τοῦ Ἄπ. Παύλου γιὰ νὰ δείξει ὅτι ἡ χάρις δὲν δίδεται σύμφωνα μὲ τὸ τί ἀξίζει ὁ κάθε ἄνθρωπος. Ἔτσι μᾶς παραπέμπει στὴν Παύλεια φράση: «ὅς οὐκ εἰμι ἱκανὸς καλεῖσθαι ἀπόστολος, διότι ἐδίωξα τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ²²», ἀλλὰ «χάριτι δὲ Θεοῦ εἰμι, ὃ εἰμι» γιὰ νὰ μᾶς ἐξηγήσει ὅτι ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ δίδεται ὄχι μόνον ἐκεῖ ὅπου ὑπάρχει καλὸ, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ ὅπου ὑπάρχει κακὸ.

διάβασαν οἱ μοναχοὶ καὶ προκλήθηκε ταραχὴ στὴν ἀδελφότητα, θεωρώντας ὅτι παραγκωνίζεται ἡ ἐλευθερία τῆς βούλησης. Ὁ Αὐγουστίνος κλήθηκε ἀπὸ μοναχοὺς ποὺ τὸν ἐπισκέφθηκαν στὴν Ἰππῶνα νὰ ἐξηγήσει τὴ διδασκαλία του. Ἐκεῖνος τοὺς ἀπάντησε μὲ δύο ἐπιστολές του.

18. Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας, *Εἰς τὴν πρὸς Ρωμαίους*, PG 74, 789AB.

19. S. Aurelii Augustini Hipponensis Episcopi, *De gratia et libero arbitrio*, ad Valentinum et cum illo monachos, liber unus (PL 44, 881-912).

20. *Ματθ.* 26, 41.

21. *De gratia et libero arbitrio*, 1, 4, 9: “Cum vero addidit, et orate, ostendit Deum adjuvare, ne intretur in tentationem”.

22. *Α΄ Κορ.* 15, 9.

Ἐκεῖ ὅμως ποῦ θὰ δοθεῖ, θὰ ἀρχίσει νὰ ἐμφανίζεται κάθε καλό! Καθιστᾶ τὸν ἀσεβῆ εὐσεβῆ καὶ τὸν ἄδικο δίκαιο. Ἄν ὁ Θεὸς τὸν ἐγκαταλείψει, ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς ἀδυνατεῖ νὰ κάνει μόνος του τὸ καλό, ἐξ αἰτίας τοῦ προπατορικοῦ ἁμαρτήματος. Μόνον ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ μπορεῖ νὰ μᾶς καταστήσει «παιδιὰ τοῦ Θεοῦ» καὶ νὰ μᾶς ἐλευθερώσει ἀπὸ τὴν ἁμαρτία. Μόνον ὁ Χριστὸς μπορεῖ νὰ θεραπεύσει τὴν τραυματισμένη ἀπὸ τὴν ἁμαρτία φύση μας. Στὴ χάρις τοῦ Χριστοῦ ὀφείλεται τόσο ἡ πίστις αὐτῶν ποῦ πιστεύουν, ὅσο καὶ ἡ ὑπομονὴ ἐκείνων ποῦ ὑποφέρουν γιὰ τὸν Χριστό («ὅτι ὑμῖν ἐχαρίσθη τὸ ὑπὲρ Χριστοῦ, οὐ μόνον τὸ εἰς αὐτὸν πιστεύειν...»²³). Ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ παίζει κάποιο ρόλο μαζί μὲ τὴν ἀνθρώπινη βούληση, ἀκόμη καὶ στὴ μεταστροφή τῶν ἀνθρώπινων καρδιῶν. Καὶ βέβαια, συνεχίζει ὁ Αὐγουστίνος, ὅτι κάνει ὁ Θεὸς στὸν ἄνθρωπο, δὲν τὸ κάνει οὔτε ἐπειδὴ ὁ Θεὸς τὸ ὀφείλει στὸν ἄνθρωπο, οὔτε ἐπειδὴ ὁ ἄνθρωπος τὸ ἀξίζει, καθὼς διδάσκουν οἱ Πελαγίανοι. Ὑπάρχει πάντοτε μέσα μας ἡ ἐλεύθερη βούληση, ἀλλὰ δὲν εἶναι πάντοτε καλή. Ἀντίθετα, ἡ Χάρις τοῦ Θεοῦ εἶναι πάντοτε καλή²⁴! Ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ μᾶς κάνει ἐραστὲς τοῦ Νόμου, ἐνῶ ὁ ἴδιος ὁ νόμος μόνος του, χωρὶς τὴ χάρις, δὲν μᾶς κάνει τίποτε ἄλλο παρὰ παραβάτες τοῦ νόμου²⁵.

Ὁ Αὐγουστίνος, κάνοντας χρῆση πολλῶν χωρίων τῆς Ἁγίας Γραφῆς, καταλήγει στὸ συμπέρασμα ὅτι ὁ Θεὸς χρησιμοποιεῖ συχνὰ τὶς καρδιές τῶν ἀδύναμων ἀνθρώπων πρὸς ἔπαινο καὶ βοήθεια τῶν καλῶν²⁶. Σὲ ἄλλες περιπτώσεις, ποῦ ἄνθρωποι ἐγκαταλείπονται καὶ οἱ καρδιές τους σκληρύνονται καὶ τυφλώνονται ἀπὸ τὸν Θεό, σημαίνει ὅτι κάποιες κακὲς ἐπιθυμίες εἶχαν προηγηθεῖ σὲ αὐτοὺς τοὺς ἀνθρώπους, ὥστε αὐτὸ ποῦ τοὺς συμβαίνει εἶναι δίκαιο. Ἐνῶ ὅμως αὐτὸ ποῦ παθαίνει κάποιος τὸ παθαίνει ἐπειδὴ τοῦ ἀξίζει καὶ ἐπειδὴ ὁ Θεὸς εἶναι δίκαιος, ἢ

23. Φλπ. 1, 29.

24. "Semper est autem in nobis voluntas libera, sed non semper est bona... Gratia vero Dei semper est bona" (*De gratia et libero arbitrio*, 1, 15, 31).

25. "Gratia nos facit legis dilectores, lex vero".

26. "Deum uti cordibus etiam malorum ad laudem atque adjumentum bonorum" (*De gratia et libero arbitrio*, 1, 20, 41).

χάρη δὲν παρέχεται ἐπειδὴ ὁ ἄνθρωπος τὴν ἀξίζει, ἀλλὰ ἐπειδὴ ὁ Θεὸς εἶναι ἐλεήμων. Γι' αὐτὸ καὶ λέγεται χάρη.

Σύνοψη τῶν βασικῶν ἰδεῶν τοῦ Αὐγουστίνου γιὰ τὴ βούληση

Ἡ θεωρία τοῦ Αὐγουστίνου γιὰ τὴ βούληση ἀποτελεῖ σημαντικό σταθμὸ στὴν ἱστορία τῆς ψυχολογίας καὶ τῆς μεταφυσικῆς. Καθὼς ὁ Αὐγουστίνος μελετᾷ τὴν οὐσία τῆς βούλησης, καταλήγει ὅτι αὐτὴ εἶναι ἐλεύθερη, ἀφοῦ ἔχει τὴ δυνατότητα νὰ ἐνεργεῖ εἴτε σὲ ἔναρμονισμό μὲ τὴ βούληση τοῦ Θεοῦ, εἴτε ἀντίθετα πρὸς αὐτήν. Αὐτὸς ὅμως ὁ ἄνθρωπος ποὺ ἐνεργεῖ ἀντίθετα πρὸς τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, ἐπειδὴ ἀκριβῶς τὸ κάνει μὲ τὴν ἐλεύθερη ἐνέργειά του, θεωρεῖται ὅτι χάνει ἓνα ἀγαθὸ τὸ ὁποῖο προηγουμένως εἶχε καὶ ἡ ἀπώλεια καταλογίζεται στὸν ἴδιο τὸν ἄνθρωπο. Καὶ ἐνῶ τὸ κακὸ εἶναι στὴν ἐλεύθερη ἐνέργεια τοῦ ἀνθρώπου, τὸ ἀγαθὸ πράττεται μόνο μὲ τὴν συνεργία τῆς Χάριτος τοῦ Θεοῦ.

Κατὰ τὸν Αὐγουστίνου ὁ ἄνθρωπος διέθετε τέλεια τὴν ἐλεύθερη βούληση μόνον πρὸ τῆς πτώσεως. Ὅταν ἀμάρτησε, συνεργία τοῦ σατανᾶ, ἐγίνε φθαρτὸς καὶ κανένας ἀπὸ τοὺς ἀπογόνους τοῦ Ἀδάμ δὲν θὰ μπορούσε νὰ ἀπέχει πλέον αὐτόβουλα ἀπὸ τὴν ἀμαρτία, ἀλλὰ μόνο μὲ τὴ βοήθεια τῆς Χάριτος τοῦ Θεοῦ. Ὑπάρχει ὡστόσο ἓνα κρυφὸ σχέδιο τοῦ Θεοῦ, κατὰ τὸ ὁποῖο ἄλλοι ἄνθρωποι ἀφήνονται καὶ ἄλλοι ἐκλέγονται. Μερικοὶ σώζονται καὶ ἄλλοι τιμωροῦνται, χωρὶς καμιά αἰτιολόγηση γιὰ τὴν ἐκλογὴ αὐτή.

Ἡ ἀπόδοση βέβαια τοῦ κακοῦ μόνον στὴν ἄστοχη χρῆση τοῦ αὐτεξουσίου ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο οὔτε ἐξαντλεῖ τὸ θέμα οὔτε διαφοροποιεῖ τὴ χριστιανικὴ διδασκαλία ἀπὸ κάποια νομικὴ ἀντίληψη. Ὁ Αὐγουστίνος μὲ τὶς ἀπόψεις του ἔθεσε τὴ σφραγίδα του στὴν περαιτέρω ἐξέλιξη τῆς φιλοσοφίας τοῦ δυτικοῦ μεσαίωνα, ἐνῶ ἡ περὶ προορισμοῦ διδασκαλία του ἐγίνε δεκτὴ ἀπὸ τὴν πλειονότητα τῶν σχολαστικῶν καὶ τῶν μεταρρυθμιστῶν τοῦ Προτεσταντισμοῦ (κυρίως ἀπὸ τὸν Λούθηρο καὶ τὸν Καλβίνο). Βέβαια, οἱ ἀπόψεις τοῦ Αὐγουστίνου ἀποτελοῦν προσωπικὴ του γνώμη, ἡ ὁποία ὅμως δὲν ἔχει γίνε ἀποδεκτὴ ἀπὸ τὴν Ἐκκλησία. Κατὰ τὸν Αὐγουστίνου ὁ Θεὸς χαράσσει καὶ σκηνοθετεῖ τὰ ὅρια τῆς

ιστορίας, ἐνῶ ὁ ἄνθρωπος ἀγωνίζεται γιὰ τὸ πῶς θὰ παίξει τὸν ρόλο του, ἔτσι ὅπως ὁ ἠθοποιὸς κάνει αὐτὸ ποῦ τοῦ ἔχει καθορίσει ὁ σκηνοθέτης, ὅμως ποτὲ δὲν θὰ μπορούσε νὰ δημιουργήσει τὸ παραμικρό, ἂν δὲν εἶχε τὴν ἐλεύθερη βούληση νὰ συμμορφωθεῖ πρὸς τὶς ὑποδείξεις καὶ νὰ ἐνεργήσει. Ἀντίθετα, ἡ Ἐκκλησία δέχεται ὅτι ἡ ἐλευθερία τοῦ ἀνθρώπου δὲν περιορίζεται ἀπλῶς στὴ ἀνταπόκρισή του στὸν ρόλο ποῦ παίρνει ἀπὸ τὸν Θεό, ἀλλὰ συμβάλλει ὁ ἴδιος καὶ στὴ σκηνοθεσία τῆς ιστορικῆς πορείας. Ὁ Θεὸς ποῦ σώζει τὸν ἄνθρωπο τοῦ παρέχει τὴ χάρη γιὰ τὴ ζωοποίηση, τὴ θεραπεία, τὴν τελείωση καὶ ὄχι γιὰ τὴν ἔνταξή του στὸν κύκλο τῆς διακαικῆς τάξεως²⁷.

Ἡ προβληματικὴ τοῦ Αὐγουστίνου ἄσκησε δημιουργικὴ ἐπίδραση στὴ μετέπειτα ἀνάπτυξη τῆς φιλοσοφίας, δὲν ἐπισκιασθήκε ἀπὸ τοὺς συνεχιστὲς του, ἀλλὰ ὁ ἴδιος στάθηκε ἀνώτερος σὲ δημιουργικότητα καὶ πρωτοτυπία.

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ἱεροῦ Αὐγουστίνου, *Retractationes*, PL 32, 595-599.

Ἱεροῦ Αὐγουστίνου, *De libero arbitrio*, PL 32, 1221-1310.

Ἱεροῦ Αὐγουστίνου, *De Gratia et libero arbitrio*, PL 44, 881-912.

Possidio Calamensi Episcopo, *Vita Sancti Aureli Augustini Hipponensis Episcopi*, libri 8, PL 32, 33-578.

P. Brown, *Augustine of Hippo: A Biography*, Revised Edition with a New Epilogue (University of California Press, 2000).

H'sen Derdour, *Annaba, 25 siècles de vie quotidienne et de luttes*, Alger, 1982.

Dom Mark Pontifex, *The Problem of Free Choice*, Hardcover, 1955.

Ph. Schaff's, *History of the Christian Church*, volume II, Brazos Press, 2007.

27. Βλ. Ν. Ματσούκα, *Ἱστορία τῆς Φιλοσοφίας*, σελ. 306.

Ph. Schaff's, *St. Augustine: Anti-Pelagian Writings*, volume V, Kindle Edition, Published June 8th 2009 by Christian Classics Ethereal Library.

F. J. Thonnard, *Bibliothèque Augustinienne, Dialogues philosophiques œuvres de Saint Augustine*, Desclée de Brouwer et cie, Paris 1952.

Oeuvres de saint Augustin, volume 6, *Dialogues philosophiques: De magistro-De libero arbitrio*, édition critique, traduction et commentaire, Desclée de Brouwer, 1976, 604 p.

Π. Βασιλειάδη, «Ὁ ἱερός Αὐγουστίνος ὡς ἐρμηνευτὴς τοῦ ἀποστόλου Παύλου καὶ τὸ πρόβλημα τῆς ἀνθρώπινης σεξουαλικότητας», *Θεολογία* 81, 3 (2010), 129-158.

Ἄ. Κόλτσιου-Νικήτα, «Γραμματεία τῆς χριστιανικῆς μεταστροφῆς: Ἀπὸ τὸν Ἀπόστολο Παῦλο στὸν ἱερό Αὐγουστίνου», στὸ *Ἁγία Γραφή καὶ σύγχρονος ἄνθρωπος. Τιμητικὸς τόμος γιὰ τὸν καθηγητὴ Ι. Καραβιδόπουλο*, Θεσσαλονίκη 2006, σελ. 235-254.

Ν. Ματσούκα, *Ἱστορία τῆς φιλοσοφίας*, Θεσσαλονίκη 1981.

J. Pepin, «Φιλοσοφία καὶ θεολογία τοῦ Αὐγουστίνου», στὸ Francois Chatelet, *Ἡ Φιλοσοφία*, τόμ. Α', Ἀπὸ τὸν Πλάτωνα ὡς τὸν Θωμᾶ Ἀκινάτη (μτφρ. Κωστῆς Παπαγιώργης), ἐκδ. Γνώση, Ἀθήνα 1989, σελ. 270-292.

H. J. Rose, *Ἱστορία τῆς Λατινικῆς Λογοτεχνίας* (μτφρ. Κων/νος Χ. Γρόλλιος), Μορφωτικὸ Ἰδρυμα Ἑθνικῆς Τραπεζῆς, Ἀθήνα 1993.

“St. Augustine of Hippo”, *ReligionFacts.com*, 21 Nov. 2016, www.religionfacts.com/augustine

SUMMARY

The problem of evil and the free will according to St Augustine

By Smaragda Faridou, *PhD*

In this article we present Saint Augustine's theory about the free-will and the problem of evil. We present this theory based on what Augustine writes in his books: *De libero arbitrio* and *De gratia et libero arbitrio*.

The starting point of Augustine's discussion is the necessary goodness of God's creation. This of course immediately begs the question: whence does evil arise in this creation? Augustine rejects the "Manichean" answers, and locates moral evil precisely in the will's free, deliberate act itself, when it does something wrong knowingly, deliberately, and in its full capacity to do otherwise. Augustine tries to reconcile his beliefs about freewill, especially the belief that humans are morally responsible for their actions, with his belief that one's life is predestined.